VAKERN BÖRJADE MED JÄRNVÄG 1890 FÅR SLUTA SOM SEMESTERPARADIS?

VAKERN ligger i Järna nära gränsen till Åppelbo. Mora-Venerns järnväg drog fram genom skogar och berg på 1890-talet. Den passerade östra Vakernsjön där ett svårforcerat pass fann då sjön gjorde en djup vik strax intill ett stort berg. Men fram kom järnvägen. Ingen bebyggelse fanns då där stationen och järnvägssamhället skulle komma att växa upp. Där fanns bara en liten jordkoja där en orädd kvinna bodde med sin rosiga ko Sköna och den svarta katten Max. Men i byarna någon kilometer bort fanns människor, stora familjer med åtta—tio barn.

För flera hundra år sedan hade denna folkstam emigrerat från Finland. Runt omkring i skogarna, täta och mörka som natten, kring sjöarna och bergen låg en viss mystik, blandad med vidskepelse. Historier om underbara händelser som timat berättades från far till son, från mor till dotter.

När nu en järnvägsstakning gick fram passade ett par företagsamma personer från Appelbo på att ordna tillstånd för att få bygga ett sågverk strax intill järnvägen. På ena sidan av sågverket låg östra Vakernsjön, på andra sidan järnvägen. En älv förenade mellan och västra Vakernsjöarna med östra Vakernsjön. Det blev en idealisk flottled till sågverket från skogar som hörde till Appelbo. Många hästar användes också vintertid för virkestransporter. Kolning förekom mycket på den tiden i skogarna. Mesta skogen ägdes av hemmansägare från både Järna och Appelbo. De sålde sitt virke till ortens sågverk. Stora Kopparbergs bergslag äger även stora skogsdomäner men virket därifrån har i alla år flottats till Västerdalsälven för vidare befordran till bolagets egna uppsamlingsplatser.

Olyckshändelse utan vittnen

Efter kolningen i skogen fraktades kolen i s.k. kolryssar efter häst fram till järnvägen, där en brygga byggts så att kolen från ryssen stjälptes direkt i järnvägsvagnen. En kolmottagare fanns vid bryggan. Han såg till och räknade ut hur mycket kol som fanns i varje lass. Det kunde ibland gå ganska hett till då någon körare ansåg sig ha fått undermåligt mätt. Det hände att kolmottagaren utan förvarning fick göra sällskap med kolen ner i vagnen. En olyckshändelse där inga vittnen fanns.

NYA TIDER och nya upplevelser väntade. Sågverket som sysselsatte omkring tolv man sommartid bytte ägare, sedan den förste förolyckats i sågverket. Järnvägen bytte ofta personal. Någon mer stuga kom till, ett stort hus byggdes åt sågverksföreståndaren. Det kallades "sågverksbyggningen" och innehöll två våningar med flera rum.

Barnen i byarna växte till. En del tog sig med möda hemifrån, men de flesta stannade kvar. Det var segt virke i det gamla finnmarksfolket.

DEN HÄR BILDEN togs vid ett husförhör i Vakerskogens skola troligen år 1905. Lärare då var I Inander, Ilbäcken, Järna, och han syns under kr ysset på bilden. Litet till höger om honom står pastor Grape.

FRU ELLIDA STEFFANSSON har bott i Vakern i Järna finnmark sedan 1914 då hon flyttade dit. Sedan 1905 är hon bekant med orten då hon ofta vistades där hos en bror. Hon har följt Vakerns historia från början, upplevt den första väglösa och isolerade tiden, varit med om uppsving med mycket folk och goda arbetsmöjligheter, sett föreningsliv blomstra och dö, affärer uppstå och läggas ner. Hon har skrivit ner sin orts historia och en del av hennes anteckningar får vi läsa här i en intressant artikel.

De åldrades med seg uthållighet, arbetade i skogen och med sina små jordbruk och resurser in i det sista. De hade sitt egensinne som följde dem som skuggan och energi fattades inte.

Prästen och länsmannen var värst

En troende skollärare från Järna hade hand om skolundervisningen i en ambulerande skola Slätten-Vakerskogen och sedan även i Vakern, vars skolhus byggdes år 1910. Han var av den gamla typens skollärare som inte hade någon seminarieutbildning men ändå ansågs kunna undervisa i läsning, skrivning och de fyra räknesätten och framför allt i biblisk historia och i Luthers Lilla katekes.

En gång om året hölls de skrämmande husförhören som motsågs med bävan och ängslan för att man inte skulle kunna svara rätt på vad den stränge kyrkoherden behagade fråga om. Två personer fruktades av alla, prästen och länsmannen, de satte respekt i de stackars okunniga människorna.

VÄG saknades till år 1943. Det var att ta sig fram på stigar och kärrvägar till järnvägsstationen, post och proviantställen. Alla förnödenheter fick fraktas på ryggen i s.k. kontär. De mest försigkomna kunde vintertid få mjöl m.m. fraktat efter häst då myrar och sjöar var tillfrusna. På den tiden försiggick allt brödbak i hemmen. Nästan varje hem ägde en bakugn med järnhäll, där kakorna gräddades för att sedan torka på spett i taket. Varje gård och torp hade vanligen en—tre kor. En del kunde ha häst. De gårdar som inte hade häst bytte då eller lånade mot arbetsbyte häst för körslor som nödvändigt hörde till gården. De mest välburgna som ägde häst och kunde få köra virke till sågvirket och flottleden tjänade sålunda en bra slant. De hästlösa fick huggning åt bolagen.

Med likslanor till vigd jord

Så lades år till år. Nu tillbaka till vägarna som inte fanns. Det var många mil till läkare vid sjukdomsfall och barnsbörd ävenså vid sjukdom som förekom hos djuren. Men det kunde finnas en "klok gubbe" eller "gumma" som vid helst olycksfall ryckte in med sina kunskaper. "Gumman" var självskriven vid barnsängar. Visserligen fanns läkare och barnmorska vid några mil bort belägen bebyggelse, men hur hinna få hit dem då varken fanns kommunikationer eller väg? Vintertid fick byborna ta till skidorna, hemgjorda och klumpiga, eller s.k. skarbågar, ett slags trygor gjorda av vide som bands fast på fötterna. Dessa kloka gubbar och gummor fick nu på så sätt ta sig fram till de sjuka. Med de erfarenheter de med tiden förskaffat sig i nödsituationer tack vare rådighet och oräddhet var de ett slags dåtidens samariter.

VID DÖDSFALL som inträffade under sommarhalvåret blev det en krånglig historia att få stoftet till vigd jord. På granslanor som löpte direkt efter hästens sidor som skaklar surrades kistan fast. Slanorna fick släpa i backen och fjädra sig över stock och sten på de smala skogsstigarna. Det sista liktåget av detta slag från Vakernbygden skedde från Mellanvakerns by till Vakerns järnvägsstation i slutet av april månad 1933. Kistan fraktades sedan med godsvagn till Järna järnvägsstation och därifrån med hästskjuts till kyrkogården. De ovannämnda likslanorna finns kvar för påseende i Järna hembygdsmuseum.

Folkrikt tjugotal

År 1918 köptes sågverket av ett par framgångsrika affärsmän. Nu kom även fem tjärugnar till stånd för tjärbränning. Flera stugor byggdes. Folk från alla håll strömmade till. Det var stubbhuggning och framkörning och vid såg och kolugnar förekom skiftgång. Fackförening bildades. Arbetarnas villkor tillvaratogs. Människovärdet ökades. Folket fick pengar även för andra förnödenheter än allenast maten. Skolan blev full av elever och utexaminerade lärarkrafter fanns. En nykterhetsloge kom till med femtiotalet medlemmar med skolläraren i täten.

År 1943 byggdes vägen mellan Eldforsen och Vakerskogen, en sträcka på 16 km. med ett statsbidrag av 200.000 kr. Samtidigt kom elektriska ljuset så att då kände man sig rätt nöjd med tillvaron. Men vad gott varar beständigt? Sågverket med allt vad därtill hörde inköptes av Uddeholmsbolaget, som sålde maskinerna och det bästa av det övriga till Åmål, resten såldes till skrot. Allt kom bort.

Konsumbutik och kyrklig syförening

Skogsarbetet fortsattes av Stora Kopparbergs bergslags ab. En konsumbutik kom till år 1947. Förut hade det funnits en privataffär, men efter ett år var denna bortkonkurrerad. Så gott som varje hushåll var nu konsummedlem. I skolan hölls regelbundna gudstjänster av präst från Vansbro eller Järna en gång varje månad. Däremellan förekom andra sammankomster av frireligiösa. En kyrklig syförening, där många husmödrar från orten anslöt sig kom till 1951. En och annan ungdom sökte sig bort till högre skolor och andra arbeten, en del till järnvägen, andra till affärsanställning. Skolbarnen fordrade sitt sjunde läsår. Då kom skolskjutsar som fraktade dem till Vansbro samhälle, där andra skoltyper fanns. Snart var Vakerns skola nerlagd. Men huset fick fortfarande användas i religiösa och ideella sammanhang. År 1962 lades konsumbutiken ner efter femton års verksamhet. En varubuss en gång i veckan sattes in i stället.

Rationalisering, arbete i Borlänge

Nu fanns en del bilar som lättade stämningen. Nu tog ungdomen som fanns kvar sig lättare ut i farten bland andra ungdomar och nöjen. Stora Kopparbergs bergslags ab började rationalisera så smått. Andra arbetsmetoder i skogen sattes in. En del arbetare anvisades andra arbeten, då helst i Borlänge och Domnarvet. De små jordbruk som fanns måste på grund av saknad ung arbetskraft småningom läggas ner. Äldre människor sökte sig till Vansbro, där en del fick pensionärslägenheter. Det var ingen ide att bo kvar då all service plockades bort.

Posten kommer regelbundet än

Järnvägsstationen har nu stått obemannad i åtta års tid. Numera är stationshuset i privat ägo, ävenså sågarbyggningen, 1967 såldes skolhuset. Bergslagets moderna hus är till salu. Men stugorna efter den förutvarande befolkningen finns kvar och utnyttjas som sommarviste för barnen som nog sommartid och under semestrarna längtar hem. Nu verkar det som om allt skogsarbete tystnat här, det skall nog sova sin törnrosaömn något år. Tiden är sådan. Nu går här fyra rälsbussar pr dag, två åt vardera hållet. Men hur länge? De befordrar en postväska så att posten kommer punktligt till Vakern, där en fru hämtar den kl. 8 på morgonen. Hos henne får så de människor som finns kvar hämta sin post.

Vakernbygden har blivit en semesterbygd och intet ont i det. Vattnet i källorna och sjöarna är klart och rent. Luften frisk. Naturen underbar.

NATURENS UNDER

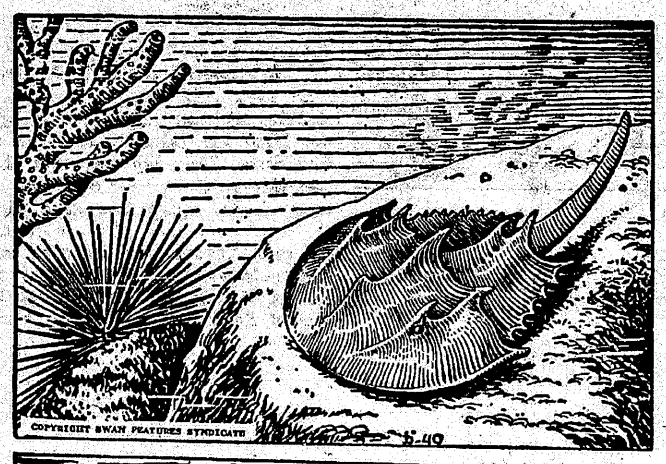

HAVET härbärgerar många underliga djur, främmande både vad färg och form beträffar. Speciellt gäller detta tropiska vatten, där det myllrar av liv både vid ytan och ända ner till mycket stora djup. En sådan säregen innevånare i havet är den lilla Molukka-krabban, som lever vid Amerikas östkust, Japan, Indien och i den Malajiska arkipelagen. Den kryper för det mesta omkring på havets botten och söker efter föda, musslor och maskar. Molukka-krabban har en halvmånformad, stor framkropp, och den är väl beväpnad. Bakkroppen har en rad stora, kraftiga taggar på varje sida och djuret har en svärdsliknande svans, som tjänstgör som hävstång. Och krabbar behöver väl sina försvarsverktyg, vattnet vimlar av fiender, som inte önskar högre än att få sluka sådana smådjur. Som en liten tank rasslar Molukka-krabban fram mellan havsbottnens stenar och klippor. Men ibland kopplar krabban av från sin vanliga sysselsättning. När vattnet är varmt och stilla och när solen skiner som hetast far hon upp till ytan. Med en snabb rörelse vänder hon sig helt om och flyter på sin stora ryggsköld. I ett huj har krabban från havsbotten förvandlats till en liten båt, som ger sig ut på en trevlig seglats en solig och vacker dag!

Min bästa vän

Min bästa vän är skogen
till den jag gärna går
som till en kär förtrogen
jag känt sen barnaår.
Likt gamla goda vänner
vi väl varandra känner
och väl varann förstår.

I dina pelarsalar
bland höga furors sus
där vinden rofyllt talar
är hjärtats tempelhus.
Där får jag del av friden
jag saknar här i tiden
i livets orosbrus.

Hos dig i ensamheten
jag finner hjärtats ro
och anar hemligheten
med allt som bärs av tro
— som bidar gömt i gruset
sin tid och plats i ljuset
sen livets frö fått gro.

Du är min vän förtrogen
som frid åt hjärtat ger.
I allt som där i skogen
så tyst och stilla sker
— i allt som där förvandlas
och till en helhet blandas
jag livets mening ser.

ARNE KNUTS